

Study of Legal-Contractual Risks Distribution in EPC Turnkey Documents of the Oil industry, 5490 Journal and FIDIC

Seyedeh Sheida Salimi¹ Mohammad Mahdi Hajian^{2✉}
Hamid reza Oloumi Yazdi³

1. Department of Public Law, in Oil and Gas Law, Faculty of Law and Political Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: sheidasalimi94@yahoo.com
2. Corresponding Author; Department of Private and Economic Law, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: hajian@atu.ac.ir
3. Department of Private and Economic Law, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: oloumi@atu.ac.ir

Article Info	Abstract
<p>Article type: Research Article</p> <p>Manuscript received: 11 August 2021</p> <p>final revision received: 31 January 2022</p> <p>accepted: 29 May 2022</p> <p>published online: 16 August 2023</p> <p>Keywords: <i>Balanced and Efficient Distribution of Responsibilities, EPC Turnkey Contracts, Downstream Oil and Gas Industry, FIDIC.</i></p>	<p>Increasing comprehensive understanding of EPC contracts, the most widely-used contract model in the oil and gas industry, and conducting a detailed review of the method of contractual distribution of responsibilities and risks among the parties involved, are crucial for successful implementation of mentioned contracts. Therefore, this article explains the most important legal concepts in EPC contracts and analyzes the method of distributing legal-contractual risks and responsibilities in these contracts. This analysis is based on internal EPC documents published for industrial works, compared to the FIDIC EPC/Turnkey model contract, we identify points of distinction, analyze the strengths and weaknesses of the mentioned documents and provided appropriate suggestions to eliminate deficiencies and modify items that need revision.</p> <p>This article answers the question of how successful internal EPC documents have been in designing an equitable and efficient contractual distribution of risks and responsibilities between the employer and contractor. A comparative study of the method of distribution of legal-contractual risks in the EPC documents of the oil industry and industrial EPC (5490 journal) compared to FIDIC EPC/Turnkey confirms a more equitable distribution of risks in the EPC document of the oil industry than the unilateral transfer of risks to the contractor in 5490 journal, specially by setting deadlines and specific penalties for the timely fulfillment of obligations by the employer. However, the efficient distribution of legal-contractual risks between the contracting parties, as the approach adopted in FIDIC, still needs revision regarding the method of risks transferring in this document. This article provides solutions for this purpose, such as creating a correspondence between the contracting parties' rights in contract termination, predicting the payment of damages resulting from the unilateral contract termination by the employer, as well as the damages caused to the contractor as a result of the termination of the contract by the contractor due to the employer's negligence, modifying the final dispute resolution method and the method of appointing members of dispute resolution boards, balancing the compensation liability of Third party damages, Providing payment of damages in all cases of employer's delay in timely fulfilling of his obligations and Predicting the right of work suspension by the contractor to ensure timely payment of invoices.</p>

Cite this article: Salimi, Seyedeh Sheida; Mohammad Mahdi Hajian; Hamid reza Oloumi Yazdi. "Study of Legal-Contractual Risks Distribution in EPC Turnkey documents of the oil industry, 5490 journal and FIDIC", *Energy Law Studies*, 9 (1): 119-142. DOI: <https://doi.com/10.22059/JRELS.2023.303545.369>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press.

<https://doi.com/10.22059/JRELS.2023.303545.369>

بررسی توزیع ریسک‌های حقوقی-قراردادی در اسناد EPC کلیدردست وزارت نفت ایران، نشریه ۵۴۹۰ و فیدیک

سیده شیدا سلیمی^۱، محمدمهدی حاجیان^۲، حمیدرضا علومی یزدی^۳

۱. گروه حقوق عمومی، حقوق نفت و گاز، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

رایانامه: sheidasalimi94@yahoo.com

۲. نویسنده مسئول: گروه حقوق خصوصی و اقتصادی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه:

hajian@atu.ac.ir

۳. گروه حقوق خصوصی و اقتصادی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه:

oloumi@atu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰/۵/۲۰

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۰/۱۱/۱۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۳/۸

تاریخ چاپ:

۱۴۰۲/۵/۲۵

کلیدواژه‌ها:

توزیع عادلانه و کارآمد

مسئولیت‌ها، صنعت

پایین‌دستی نفت و گاز،

فیدیک، قراردادهای

ای.پی.سی کلیدردست.

استناد: سلیمی، سیده شیدا؛ محمدمهدی حاجیان؛ حمیدرضا علومی یزدی (بهار و تابستان ۱۴۰۲). «بررسی توزیع ریسک‌های حقوقی-قراردادی در اسناد EPC کلیدردست وزارت نفت ایران، نشریه ۵۴۹۰ و فیدیک». ۱۱۹-۱۴۲: (۱)۹. <https://doi.com/10.22059/JRELS.2023.303545.369>

© نویسندگان.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

<https://doi.com/10.22059/JRELS.2023.303545.369>

مقدمه

از میان انواع قراردادهای پیمانکاری، الگوی قراردادی طراحی، تأمین کالا و تجهیزات و ساخت که به‌اعتبار عبارت کوتاه‌شده نام انگلیسی آن، ای.پی.سی خوانده می‌شود، به جهت اصلاح نقاط ضعف سایر قراردادهای پیمانکاری، بیش‌ازهمه با استقبال صنعت پایین‌دستی نفت‌وگاز روبه‌رو شده است. هم‌چنین به دلیل مبتنی بودن بیشتر پروژه‌های پایین‌دستی صنعت نفت‌وگاز هم‌چون ساخت پالایشگاه‌ها و کارخانه‌های پتروشیمی بر لزوم دستیابی به محصول، افزون‌بر پروژه‌های بالادستی، قراردادهای ای.پی.سی کلیددر دست به‌منظور تضمین دستیابی به محصول، بیش از سایر انواع قراردادهای ای.پی.سی در این صنعت مورد استفاده قرار می‌گیرد.

اگرچه کشور ایران دارای تجارب استفاده از قراردادهای ای.پی.سی کلیددر دست در بخش بالادستی صنعت نفت‌وگاز، به‌ویژه در برخی فازهای میدان گازی پارس جنوبی نیز هست (اصغریان، ۱۳۹۵: ۴۹)؛ اما از باب غلبه و بر مبنای آنچه در صنعت نفت‌وگاز دنیا معمول است، در این مقاله به ارزیابی نحوه توزیع ریسک‌ها و مسئولیت‌های حقوقی و قراردادی اجرای پروژه میان کارفرما و پیمانکار در قراردادهای ای.پی.سی کلیددر دست در بخش پایین‌دستی صنعت نفت‌وگاز کشور ایران در دو سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و سند ای.پی.سی صنعتی (نشریه ۵۳۹۰)، به‌صورت تطبیقی با نمونه قرارداد ای.پی.سی کلیددر دست فیدیک خواهیم پرداخت. این پژوهش ضمن پاسخ به این پرسش که آیا توزیع ریسک‌های حقوقی - قراردادی میان کارفرما و پیمانکار در پیمان‌های ای.پی.سی کلیددر دست ایران براساس شیوه توزیع عادلانه و کارآمد ریسک‌ها و مسئولیت‌ها در عرصه استانداردهای بین‌المللی انجام شده یا خیر، به ارائه پیشنهادهایی در راستای برقراری هرچه بیشتر تعادل اقتصادی از رهگذر توزیع کارآمد و عادلانه مسئولیت‌ها میان طرفین پیمان می‌پردازد.

۱. توزیع کارآمد ریسک‌ها در قراردادهای پایین‌دستی نفت‌وگاز

۱.۱ مفهوم ریسک در قراردادها

با رویکرد مدیریت کارآمد، ریسک را می‌توان به‌عنوان امکان وقوع خسارت یا ضرری مرتبط با فعالیت، یا احتمال وقوع حادثه‌ای که ممکن است به ورود خسارت به حیات، اموال، محیط‌زیست یا به ایجاد اختلافات بینجامد، تعریف کرد (Zulhafiz Zahari, 2017:169). نظربراینکه اجرای پروژه‌های نفت‌وگاز دربردارنده طیفی گسترده از انواع ریسک‌های فنی و عملیاتی، تکنولوژی و فناوری، اقتصادی، مالی، مالیاتی، قراردادی، تجاری و بازرگانی، قانونی و محیطی برای اطراف قرارداد است (ابراهیمی و عباسی، ۱۳۹۸:

۱۱۹-۱۴۹). از این رو بحث مدیریت درست ریسک‌ها در اجرای موفقیت‌آمیز پروژه‌های نفت و گاز از اهمیت بسزایی برخوردار است.

۲.۱. ضرورت توزیع قراردادی کارآمد ریسک‌ها

اجرای موفق هر پروژه در گرو تنظیم قراردادی کارآمد است که از طریق طراحی جامع شروط کلیدی توزیع ریسک در قرارداد^۱، به تخصیص بهینه آنها به طرفی بپردازد که از بهترین موقعیت مدیریت، کنترل و پذیرش ریسک معین، در زمان و هزینه کمتر برخوردار باشد (Charrett, 2018: 33) و ضمن ایجاد تعادل میان حقوق و تعهدات طرفین موجب کاهش هزینه‌های اجرای پروژه و کاهش اختلافات حقوقی گردد (Cooter & Ulen, 2016: 354).

با این حال، وجود ضعف در ادبیات پژوهشی در راستای ایجاد آگاهی نسبت به اهمیت تخصیص کارآمد و عادلانه ریسک‌های اجرای پروژه در قرارداد، به تدوین قراردادهایی می‌انجامد که یا به علت طراحی توأم با سهل‌انگاری و عدم پیش‌بینی دقیق حقوق و تکالیف طرفین درباره خطرات احتمالی، منجر به بروز دعوی متعدد در فرایند اجرای پروژه می‌گردد و یا به علت حاکمیت تفکرات نادرست انتقال حداکثری ریسک‌ها به طرف مقابل و ناتوانی طرف ضعیف‌تر در اجرای مسئولیت‌های یک‌جانبه، به توقف اجرای پروژه و یا شکست در دستیابی به اهداف قرارداد می‌انجامد (حاجیان و سلیمی، ۱۳۹۹: ۲۲۰)؛ زیرا چنانچه تعهداتی که در قرارداد به پیمانکار تحمیل می‌شود با منافع حاصل از اجرای آن متناسب نباشد، پیمانکار انگیزه کافی برای فعالیت در پروژه‌های پیچیده را نخواهد داشت و راهکارهای تدافعی را در پیش می‌گیرد که در نهایت به افزایش هزینه‌ها، تأخیر در پروژه و دست‌نیافتن به اهداف قراردادی کارفرما می‌انجامد (Lam & others, 2007: 485).

۳.۱. پیشینه مدیریت ریسک در قوانین ایران

اگرچه اصل آزادی قراردادی در حقوق قراردادهای، متضمن حمایت قانون از اختیار طرفین در تعیین مفاد قرارداد است؛ اما گاه با هدف تأمین مصالح اجتماعی یا حمایت از زیان‌دیده، به رسمیت شناختن این اصل منوط به رعایت معیارهای مشخص می‌گردد (دیلمی، ۱۳۹۶: ۵۸). همچنان‌که در ماده ۱۰ قانون مدنی، اصل آزادی قراردادی، مشروط به عدم مخالفت صریح با قانون، مورد حمایت قرار گرفته است و توافقات اشخاص در صورت سوءاستفاده از آزادی قراردادی خود و اضرار به طرف مقابل، به جهت مخالفت با اصل ۴۰ قانون اساسی، قابل ابطال خواهد بود (اسدی و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۶). به همین ترتیب در برخی نظام‌های

1. Risk Allocation Provisions (RAPs)

حقوقی، ناعادلانه بودن قرارداد یا شروط آن، به دادگاه اختیار خودداری از تنفیذ قرارداد یا بی‌اثر نمودن شروط ناعادلانه را اعطا می‌کند. یکی از موارد غیرمنصفانه بودن در حقوق ایران، حالتی از قرارداد است که براساس برداشت قضایی دادرس، موجب سوءاستفاده طرف دارای توان چانه‌زنی برتر از طرف ضعیف‌تر شود که در وجود نابرابری‌های فاحش بین حقوق و تعهدات طرفین جلوه‌گر می‌شود (ساردویی‌نسب و کاظم‌پور، ۱۳۹۰: ۴۴).

همچنان‌که گاهی پیمانکاران در فرایند انعقاد قراردادهای نفتی، براساس نقشه‌ها و اطلاعات نادرست کارفرما در اسناد فنی مبنا، تصور خلاف واقع نسبت به عملیات موضوع پیمان و تعهداتی که به عهده می‌گیرند خواهند داشت و دچار اشتباه فاحش در قیمت قرارداد می‌شوند. در این شرایط می‌توان به استناد خیار غبن فاحش طبق ماده ۴۱۶ قانون مدنی، برای پیمانکار حق فسخ قائل شد و حتی بطلان این قراردادها را براساس این اصل حقوقی که «آنچه قصد شد واقع نشد و آنچه اتفاق افتاد مورد قصد نبوده است»^۱ و اثبات فقدان اراده، مورد بحث قرار داد.

۴.۱. حوزه قراردادهای پایین‌دستی صنعت نفت و گاز

قراردادهای بالادستی به‌منظور اجرای عملیات بالادستی^۲ شامل فعالیت‌هایی از قبیل اکتشاف، توسعه و بهره‌برداری که به تولید نفت و گاز می‌انجامند و قراردادهای پایین‌دستی به‌منظور اجرای عملیات پایین‌دستی^۳ که عمدتاً شامل فعالیت‌های کشیدن خطوط لوله، ایجاد پالایشگاه‌ها، ساخت مخازن، اسکله‌ها و بنادر نفتی، تأسیسات ال‌ان‌جی و کارخانجات پتروشیمی است، منعقد می‌شوند (شیروی، ۱۳۹۳: ۳۸۹). نظر براینکه قرارداد ای.پی.سی در تقسیم‌بندی سنتی قراردادهای بالادستی امتیازی، مشارکت در تولید و خدماتی که همگی ریسک‌پذیر و از جمله قراردادهای سرمایه‌گذاری هستند، مورد شناسایی قرار نمی‌گیرد و نظر بر غلبه استفاده از این قراردادها در بخش پایین‌دستی صنعت نفت و گاز دنیا، در این مقاله به بررسی قراردادهای ای.پی.سی کلیددر دست در بخش پایین‌دستی صنعت نفت و گاز ایران خواهیم پرداخت.

۱. «ما قُصِدَ لَمْ يَفْعَ و ما وَقَعَ لَمْ يُفْعَدَ».

۲. استفاده از قراردادهای ای.پی.سی کلیددر دست در صنعت نفت و گاز

۱. مفهوم و انواع قرارداد ای.پی.سی

در قرارداد ای.پی.سی، پیمانکار مسئولیت انجام مجموعه‌ای از فعالیت‌های طراحی، تأمین کالا و تجهیزات، ساخت و راه‌اندازی^۱ را به عهده دارد. با پیشرفت صنعت در مسیر توسعه‌یافتگی، قرارداد ای.پی.سی به صورت ساختاری که هم کلیددر دست و هم قیمت مقطوع است^۲ و به‌عنوان یک قرارداد مبتنی بر تحویل محصول^۳ که ریسک هزینه و زمان در آن برعهده پیمانکار است، تعریف می‌گردد (گلابچی و فرجی، ۱۳۸۹: ۲۹).

یکی از دلایل برتری قرارداد ای.پی.سی نسبت به دیگر قراردادهای پیمانکاری، انعطاف‌پذیری آن در تغییر شرح کار مطابق با انتظارات هر پروژه است. این ویژگی به شکل‌گیری بیش از ده نوع قرارداد ای.پی.سی، هم‌چون ای.پی.سی ساده^۴، ای.پی.سی کلیددر دست^۵، ای.پی.سی.سی.سی^۶، ای.پی.سی.ای.سی^۷، ای.پی.سی.آی.سی^۸، ای.پی.سی.ام^۹، ای.پی.سی.اف^{۱۰} منطبق با نیازهای متنوع صنعت انجامیده است. در قرارداد ای.پی.سی ساده، مسئولیت پیمانکار در اجرای قرارداد با تکمیل مکانیکی کارها، به معنای اتمام عملیات ساختمان، نصب، پیش‌راه‌اندازی^{۱۱} و رفع موانع موجود برای راه‌اندازی، به‌نحوی که کار موردنظر آماده راه‌اندازی باشد، به اتمام می‌رسد (سلیمی و اصغریان، ۱۴۰۰: ۱۴۷)؛ اما در قرارداد ای.پی.سی کلیددر دست، برخلاف قرارداد ای.پی.سی ساده، پیمانکار متحمل تعهدات به نتیجه درباره تحویل محصول است و تعهدات وی، تنها با تحویل نتایج اجرای پروژه مطابق با شاخص‌های عملکردی و اهداف مشخص در قرارداد ایفا می‌گردد^{۱۲} (احمدی، ۱۳۸۸: ۳۴-۳۵).

نظربراینکه بیشتر پروژه‌های پایین‌دستی نفت و گاز، هم‌چون ساخت پالایشگاه‌ها و کارخانه‌های پتروشیمی نیازمند دستیابی به محصول هستند، معمولاً در قراردادهای ای.پی.سی صنعت نفت و گاز، افزون بر عملیات راه‌اندازی، مسئولیت انجام آزمایش‌های عملکردی^{۱۳} نیز برعهده پیمانکار قرار می‌گیرد.

1. Commissioning
2. LSTK (Lump sum-Turn key)
3. Delivery Based
4. EPC Mechanical Completion
5. EPC Turnkey
6. EPCC (Engineering, Procurement, Construction, Commissioning)
7. EPIC (Engineering, Procurement, Installation, Commissioning)
8. EPCIC (Engineering, Procurement, Construction, Installation, Commissioning)
9. EPCM (Engineering, Procurement, Construction, Management)
10. EPCF (Engineering, Procurement, Construction, Financing)
11. Pre-commissioning
- 12.. Delivering Quality Work
13. Performance Test

انجام آزمایش‌های عملکردی و مسئولیت تحویل محصول منطبق با قرارداد، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین تعهدات پیمانکار و به‌منزله عامل برتری و مرز تفکیک قرارداد ای.پی.سی کلیددر دست از قرارداد ای.پی.سی ساده، مورد شناسایی قرار می‌گیرد.

۲.۲. اسناد نمونه قرارداد ای.پی.سی کلیددر دست

قراردادهای ای.پی.سی کلیددر دست در سطح بین‌المللی اغلب با نمونه قرارداد ای.پی.سی کلیددر دست فیدیک که در ۲۰ ماده در سال ۱۹۹۹ توسط انجمن بین‌المللی مهندسان مشاور منتشر شده است، شناخته می‌شود.^۱ در این الگوی قراردادی، افزون‌براینکه مسئولیت انجام طراحی و تأمین کالا و تجهیزات برعهده پیمانکار قرار دارد و ریسک بیشتری درباره قیمت مقطوع پروژه و زمان نهایی تکمیل کارها به وی واگذار می‌گردد، پیمانکار ریسک دستیابی پروژه به محصول را نیز برعهده خواهد داشت.

در کشور ایران، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی سابق، با الگوبرداری از ای.پی.سی کلیددر دست فیدیک و بومی‌سازی آن براساس مقتضیات داخلی، در تاریخ ۱۳۸۰/۱۱/۱۴ سند موافقتنامه، پیوسته‌ها، شرایط عمومی و شرایط خصوصی پیمان‌های مهندسی، تأمین کالا و تجهیزات، ساختمان و نصب به ورت توأم (ای.پی.سی) موسوم به نشریه ۵۴۹۰ «را» در ۷۷ ماده برای اجرا در پروژه‌های صنعتی «منتشر نمود». واگذاری مسئولیت طراحی به پیمانکار به استناد ماده ۷ نشریه ۵۴۹۰، انتقال مسئولیت انجام آزمایش‌های عملکردی به پیمانکار، قبل از تحویل پروژه به کارفرما، برابر ماده ۵۹ این سند و همچنین تحویل محصول مطابق شاخص‌های عملکردی مشخص در قرارداد، مؤید افزایش مسئولیت‌های پیمانکار نسبت به الگوی طرح و ساخت، در سند ای.پی.سی صنعتی است.

اگرچه نشریه ۵۴۹۰ چند سالی برای اجرای پروژه‌های صنعتی مورد استفاده قرار گرفت، اما وجود الزامات خاص و ریسک‌های نامتعارف در صنعت نفت و گاز، زمینه تدوین سند موافقت‌نامه، شرایط عمومی و شرایط خصوصی پیمان‌های مهندسی، تأمین کالا و تجهیزات، ساختمان و نصب (ای.پی.سی) اختصاصی صنعت نفت توسط معاونت مهندسی، پژوهش و فناوری وزارت نفت بر مبنای اصول بازطراحی نشریه ۵۴۹۰ را فراهم آورد. سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت پس از ابلاغ آزمایشی آن در تاریخ ۱۳۹۶/۰۳/۲۲، با اعمال اصلاحاتی جزئی، در تاریخ ۱۳۹۸/۰۳/۲۶ به‌صورت لازم‌الاجرا برای بهره‌برداری در پروژه‌هایی که پس از انجام طراحی پایه در قالب ای.پی.سی به پیمانکار ارجاع می‌گردد، به شرکت‌های تابعه وزارت نفت ابلاغ گردید (سلیمی و دیگران، ۱۴۰۱: ۴۷). ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت در

1. FIDIC, Conditions of Contract for EPC/Turnkey projects, First Edition, 1999.

۵۵ ماده، ضمن لحاظ الزامات خاص صنعت نفت و گاز، به نحو عادلانه تری نسبت به نشریه ۵۴۹۰، ریسک‌های قراردادی را میان کارفرما و پیمانکار توزیع می‌کند.

۳. شیوه توزیع ریسک در اسناد ای.پی.سی کلیددر دست داخلی و فیدیک

ضمن درج فهرستی جامع از تمامی حقوق، مسئولیت‌ها و ریسک‌های مورد اشاره در شرایط خصوصی و شرایط عمومی دو سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و نشریه ۵۴۹۰، امکان تجزیه قرارداد به ابعاد فنی، مهندسی و عملیاتی^۱، مالی، مالیاتی و بازرگانی^۲ و ابعاد حقوقی و قراردادی^۳ جالب توجه است. نظر بر اینکه هر یک از ابعاد قراردادی دربردارنده مباحث تخصصی مفصلی است که بررسی همزمان آنها در قالب یک مقاله نمی‌گنجد، در این نوشتار به بررسی تطبیقی و ارزیابی شیوه انتقال و توزیع حقوق، مسئولیت‌ها و ریسک‌های حقوقی-قراردادی موجود در قرارداد ای.پی.سی میان کارفرما و پیمانکار در سند ای.پی.سی کلیددر دست اختصاصی صنعت نفت به صورت تطبیقی با سند ای.پی.سی کلیددر دست صنعتی نشریه ۵۴۹۰ و همچنین نمونه قرارداد ای.پی.سی کلیددر دست فیدیک خواهیم پرداخت.

۱.۳. مسئولیت ناشی از تأخیر در انجام تعهدات قراردادی

۱.۱.۳. در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و نشریه ۵۴۹۰

یکی از مهم‌ترین مسئولیت‌های پیمانکار، انجام کارهای موضوع پیمان طبق برنامه زمانی پیوست به پیمان است. تعهدات پیمانکار درباره اتمام به موقع کار و جریمه تأخیر و یا پاداش تسریع، نسبت به اختلاف بین زمان پیش‌بینی شده برای تکمیل پروژه^۴ و زمان واقعی تکمیل آن سنجیده می‌شود. چنانچه انجام کار و یا قسمت‌های اصلی آن طبق برنامه زمانی پیوست به پیمان، به پایان نرسیده باشد و در صورت عدم اتمام کارها ظرف حداکثر مدت دو هفته از زمان اخطار کارفرما و یا عدم پذیرش دلایل موجب درخواست تمدید مدت پیمان از سوی کارفرما، پیمانکار موظف به پرداخت خسارت تأخیر در کار مندرج در شرایط خصوصی خواهد بود. هرگاه میزان تأخیر پیمانکار بیش از میزان حداکثر خسارت ناشی از

۱. شامل مسئولیت‌هایی هم‌چون انجام طراحی و مهندسی، تأمین کالا و تجهیزات، تأمین نیروی کار، تحویل زمین و اخذ مجوزهای مورد نیاز، بازرسی و کنترل کیفی کار، انجام عملیات پیش‌راه‌اندازی، تکمیل مکانیکی، راه‌اندازی و آزمایش‌های عملکردی، تحویل موقت، دوره رفع نقص و تحویل قطعی، بهره‌برداری و نگهداری.

۲. شامل مسئولیت‌هایی هم‌چون پرداخت مبلغ قرارداد، پرداخت مالیات و عوارض، مسئولیت تهیه بیمه‌نامه‌ها و تسلیم تضامین.

۳. شامل مسئولیت‌های انجام به موقع تعهدات قراردادی، مسئولیت پاسخگویی در مقابل ادعاهای اشخاص ثالث، نحوه انتقال مالکیت، انتقال ریسک کالاها و تجهیزات و کارهای موضوع پیمان، ریسک‌های ناشی از پایان بخشیدن به پیمان توسط هر یک از کارفرما و پیمانکار و ریسک‌های ناشی از نحوه طراحی شیوه‌های حل و فصل اختلافات.

۴. یعنی زمان تعیین شده از تاریخ شروع به کار تا زمان تحویل موقت؛ زیرا در زمان تحویل موقت، پیمانکار تعهدات اصلی خود را انجام داده است و تا تحویل قطعی، تنها مسئولیت رفع ایرادات و کاستی‌های موجود در کارها باقی خواهد ماند.

تأخیر درج‌شده در موافقت‌نامه باشد، کارفرما اختیار فسخ پیمان و برکناری پیمانکار را خواهد داشت. در مقابل، با هدف تکمیل سریع‌تر کارها که موجب شروع تولید و ایجاد درآمدزایی، حفظ بازار رقابت و جلوگیری از غیراقتصادی شدن پروژه می‌گردد، چنانچه پیمانکار کارهای موضوع پیمان را پیش از سپری شدن مدت تکمیل کار، کامل کند، به‌ازای هر روز تسریع کار، به میزان تعیین‌شده در شرایط خصوصی، هزینه تسریع کار به پیمانکار پرداخت می‌شود (میرمحمدی و شهاب، ۱۳۹۷: ۵۶).

کارفرما نیز موظف به انجام تعهدات قراردادی خود در مدت معین در قرارداد ای.پی.سی کلیددر دست است. تعیین محدوده زمانی و یا پیش‌بینی ضمانت‌اجرای تخلفات کارفرما از انجام به‌موقع تعهدات خود، در نشریه ۵۴۹۰ با ضعف بسیاری روبه‌روست. این خلأها که در نهایت به تأخیر در اجرای کارهای پروژه می‌انجامد و موجب انتقال ریسک تأخیر کارفرما به پیمانکار می‌گردد، تا اندازه‌ای در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت برطرف شده است؛ برای مثال، در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت شاهد پیش‌بینی مهلت زمانی معین برای کارفرما به مدت حداکثر یک هفته از تاریخ درخواست پیمانکار در موارد زیر هستیم:

۱. در بند ۴ ماده ۳۳، برای پرداخت هفتاد درصد صورت‌وضعیت‌های موقت در هر شرایطی که بررسی و تأیید صورت‌وضعیت‌ها توسط کارفرما بیش از بیست روز به طول بینجامد؛
 ۲. در بند ۳ ماده ۳۹، برای تأیید درخواست پیمانکار مبنی بر شروع آزمایش‌های عملکردی؛
 ۳. در بند ۲ ماده ۴۰، برای صدور گواهی رفع نقص پس از انجام بازدید و بازرسی‌های لازم و حصول اطمینان از رفع نواقص؛
 ۴. در ماده ۴۲، به‌منظور تعیین تاریخ و برنامه زمانی انجام آزمایش‌ها و یا بازدید در پایان دوره مسئولیت رفع نقص جهت تحویل قطعی کارهای موضوع پیمان.
- هم‌چنین در مواردی به شرح زیر در قرارداد ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت برخلاف نشریه ۵۴۹۰، شاهد پیش‌بینی ضمانت‌اجرای جبران خسارات ناشی از تأخیر کارفرما هستیم:
۱. پیش‌بینی تمدید مدت پیمان و لزوم پرداخت معادل سود سپرده بلندمدت بانک مرکزی از سوی کارفرما برای آن بخش از مبلغ کارها که در تحویل محل اجرای آن تأخیر شده است در بند ۲ ماده ۲۶، به‌عنوان خسارت تأخیر در تحویل زمین. برخلاف نشریه ۵۴۹۰ که پرداخت خسارت تأخیر در تحویل زمین، مشروط به تصریح در شرایط خصوصی امکان‌پذیر خواهد بود؛
 ۲. پیش‌بینی لزوم تعیین خسارات ناشی از تأخیر کارفرما در انجام کلیه تعهدات قراردادی خود در شرایط خصوصی پیمان براساس بند ۵ ماده ۲۷؛ از جمله تأخیر در تحویل کالا و تجهیزات در تعهد کارفرما که قسمت عمده پروژه‌های نفت و گاز را تشکیل می‌دهد؛

۳. پیش‌بینی لزوم پرداخت خسارت تأخیر به میزان مقرر در شرایط خصوصی و یا معادل سود سپرده بلندمدت بانک مرکزی به تناسب مبلغ صورت‌وضعیت‌های موقت و قطعی و مدت زمان تأخیر کارفرما در پرداخت صورت‌وضعیت‌ها، مستند به بند ۸ ماده ۳۳؛

۴. پیش‌بینی لزوم پرداخت خسارت تأخیر در پرداخت صورت‌وضعیت قطعی، به میزان مقرر در شرایط خصوصی و یا معادل سود سپرده بلندمدت بانک مرکزی در صورت تأخیر کارفرما در برگزاری جلسه تحویل موقت ظرف حداکثر پانزده روز از زمان درخواست پیمانکار که به جهت تأثیر تأخیر در تحویل موقت کارها بر آزاد شدن تضمین انجام تعهدات، آزاد شدن نیمه اول تضمین حسن انجام کار، افزایش هزینه‌های بالاسری پیمانکار و به عهده داشتن مسئولیت حفاظت از کارها توسط پیمانکار تا تاریخ تحویل موقت، از اهمیت بسزایی برخوردار است (سلیمی و اصغریان، ۱۴۰۰: ۱۵۲).

اما تأخیر کارفرما در تحویل قطعی کارها که منجر به خساراتی همچون تأخیر در آزاد شدن نیمه دوم تضمین حسن انجام کار و تداوم مسئولیت پیمانکار نسبت به پروژه می‌گردد، متأسفانه در سند ای.پی.سی اختصاصی نفت و نشریه ۵۴۹۰، فاقد ضمانت‌اجراست (عبدی، ۱۳۹۳: ۱۲۱).

۳.۱.۲. در نمونه قرارداد ای.پی.سی فیدیک

برابر بند یکم ماده ۸ نمونه قرارداد ای.پی.سی فیدیک نیز، پیمانکار موظف به شروع طراحی و اجرای کارها در سریع‌ترین زمان ممکن پس از تاریخ شروع کار^۱ و همچنین تکمیل تمامی کارها ظرف مدت زمان تکمیل کار معین در قرارداد است. در صورتی که پیشرفت کارهای موضوع پیمان به هر دلیل خارج از موارد موجب تمدید مدت تکمیل پیمان، از برنامه زمان‌بندی پیوست قرارداد عقب‌افتاده باشد و یا تکمیل پروژه ظرف مدت تکمیل کار معین در قرارداد ممکن نگردد، پیمانکار موظف به پرداخت خسارت تأخیر به‌ازای هرروز تأخیر به میزان معین در شرایط خصوصی قرارداد تا میزانی که مجموع مبالغ خسارت‌های تأخیر از حداکثر مسئولیت پیمانکار در برابر خسارت تأخیر مقرر در قرارداد بیشتر نباشد، خواهد بود. در مقابل کارفرما نیز موظف به انجام تعهدات خویش در محدوده زمانی مقرر در قرارداد و یا پذیرش ضمانت‌اجرای تأخیر در انجام آنها خواهد بود؛ از جمله این ضمانت‌اجراها عبارت‌اند از:

۱. پرداخت سود ماهانه به میزان سه درصد بیشتر از نرخ بهره بانک مرکزی کشور محل انجام پرداخت‌ها در صورت تأخیر در پرداخت صورت‌وضعیت‌های موقت بیش از ۵۶ روز و صورت‌وضعیت قطعی بیش از ۴۲ روز از زمان دریافت صورت‌وضعیت‌های پیمانکار؛

۲. تمدید مدت پیمان به‌ازای تأخیر و پرداخت هرگونه هزینه به‌علاوه سود معقول در صورت تأخیر در تحویل زمین براساس برنامه زمان‌بندی قرارداد؛
۳. فرض صدور گواهی تحویل موقت در صورت قصور کارفرما در صدور آن یا عدم پذیرش تقاضای پیمانکار ظرف مدت ۲۸ روز از زمان دریافت تقاضای تحویل موقت پیمانکار.

۲.۳. مسئولیت پاسخگویی در برابر اشخاص ثالث^۱

۳.۲.۱. سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و نشریه ۵۴۹۰

براساس بند ۵ ماده ۱۴ سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و بند ۲ ماده ۷۲ نشریه ۵۴۹۰، ضمن درج شرط مصونیت یک‌جانبه، پیمانکار متعهد به مصون نمودن کارفرما از هرگونه خسارت وارده به اشخاص ثالث و یا ادعاهای آنها در موارد مرتبط با موضوع پیمان گردیده است. از این‌رو، جز در موارد محدود مسئولیت پاسخگویی کارفرما در برابر اشخاص ثالث، از جمله درباره زمین‌های موردنیاز اجرای کار، در باقی موارد، پیمانکار مسئولیت جبران هرگونه خسارت وارده به اشخاص ثالث و یا پاسخگویی در برابر ادعاهای آنها در موارد مرتبط با موضوع پیمان را برعهده خواهد داشت (حاجیان و سلیمی، ۱۳۹۹: ۲۲۵).

هم‌چنین براساس بند ۴-۵ ماده ۳۳ ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و ماده ۵۳ متناظر در نشریه ۵۴۹۰، کارفرما می‌تواند در صورت طرح هر نوع ادعای اشخاص ثالث ناشی از عملکرد پیمانکار و یا به‌طورکلی اجرای پیمان، از پرداخت تمام و یا قسمتی از صورت‌وضعیت‌های موقت پیمانکار به‌تناسب زیان‌های وارده خودداری کند. هم‌چنین مطابق بند ۱-۱ و ۲-۱ ماده ۳۷ سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و ماده ۵۷ متناظر در نشریه ۵۴۹۰، تسلیم صورت‌وضعیت قطعی به کارفرما می‌بایست همراه با تسلیم هرگونه بیمه‌نامه لازم برای مصون نگه‌داشتن کارفرما از ادعای اشخاص ثالث، از زمان تحویل موقت به بعد و نیز مدارک دال بر حل‌وفصل هرگونه دعوای، از جمله ادعای مالکیت اشخاص ثالث درباره کارهای موضوع پیمان باشد.

۳.۲.۲. در نمونه قراردادی ای.پی.سی. فیدیک

براساس بند یکم ماده ۱۷ نمونه قرارداد ای.پی.سی فیدیک، به‌واسطه درج شرط مصونیت جمعی^۲، پیمانکار مسئولیت مصون نمودن کارفرما و کلیه کارکنان وی در مقابل همه دعوای، خسارات، عدم‌انفع و هزینه‌های ناشی از آسیب‌های جسمی، مرگ و یا ضررهای وارده به اموال اشخاص را در جریان اجرای کلیه عملیات موضوع پیمان به عهده دارد؛ اما درمقابل، کارفرما نیز مسئولیت مصون نمودن پیمانکار و

1. Indemnification
2. Knock for Knock Clause

تمامی اشخاص زیرمجموعه وی در برابر کلیه دعاوی، خسارات، عدم‌النفع و هزینه‌های ناشی از آسیب‌های جسمی و مرگ و یا ضررهای وارد به اموال هر شخصی را چنانچه ناشی از تقصیر، اقدام عمدی و یا نقض قرارداد توسط کارفرما و یا هریک از کارکنان وی باشد، به عهده خواهد داشت (Gorden & Paterson, 2007: 337). بنابراین فیدیک، مسئولیت جبران تمامی خسارات ناشی از قصور و اقدامات عمدی و یا نقض قرارداد از سوی کارفرما و یا هریک از کارکنان تحت امر وی را به‌صراحت از شمول مسئولیت پاسخگویی پیمانکار در مقابل اشخاص ثالث مستثنا کرده است؛ در صورتی که چنین تفکیک مسئولیتی در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و نشریه ۵۴۹۰ وجود ندارد.

۳.۳. زمان انتقال مالکیت و ضمان معاوضی تجهیزات و کارها

۳.۳.۱. در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و نشریه ۵۴۹۰

در پاسخ به این پرسش که مالکیت و ریسک کالاها و تجهیزاتی که پیمانکار در پروژه تأمین می‌کند، چه زمانی به کارفرما منتقل می‌شود و اینکه آیا رابطه مستقیمی میان انتقال مالکیت کالا و تجهیزات و انتقال ریسک‌های آن به کارفرما وجود دارد یا خیر؟ باید گفت: در کشورهای مختلف زمان‌های متفاوتی هم‌چون زمان ورود کالا به کشور یا به انبار محل اجرای پروژه، زمان پرداخت قیمت کالا و یا زمان انعقاد قرارداد، برای انتقال مالکیت کالا و تجهیزات در نظر گرفته شده است. بند هفتم ماده ۱۷ سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت، هم‌چنین بند سوم ماده ۷۲ نشریه ۵۴۹۰ به‌صراحت بیان می‌کند که با وجود انتقال مالکیت کالا و تجهیزات به کارفرما از زمان بسته‌بندی و یا بارگیری، مسئولیت مراقبت از تمام تجهیزات و کالاها به عهده پیمانکار است. پس همان‌طور که در نظام حقوقی ایران، مالکیت در عقود معوض تملیکی، اصولاً در لحظه انعقاد عقد، اما ضمان معاوضی اصولاً با تسلیم منتقل می‌شود (علمی‌یزدی، ۱۳۸۰: ۶۶)، مالکیت کالا و تجهیزات در اسناد ای.پی.سی نیز پیش از تسلیم آنها به کارفرما و از زمان بسته‌بندی و یا بارگیری به کارفرما منتقل می‌گردد؛ اما با وجود انتقال مالکیت کالا و تجهیزات به کارفرما، نظر بر اینکه اعمال تصرف و کنترل کارفرما در زمان تسلیم کالاها و تجهیزات و درعمل ضمن تحویل تمامی عملیات موضوع پیمان در زمان تحویل موقت به کارفرما ممکن خواهد شد؛ بنابراین ضمان معاوضی و ریسک ورود خسارت به کالا و تجهیزات تا زمانی که پیمانکار در پروژه حضور دارد برعهده وی خواهد بود و پس از تحویل موقت پروژه، به کارفرما انتقال می‌یابد (صادقی و گودرزی، ۱۳۸۷: ۱۸۶-۱۸۷).

هم‌چنین به‌موجب بند پنجم ماده ۳۳ سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و بند پنجم ماده ۵۳ متناظر در نشریه ۵۴۹۰، پیمانکار تعهد می‌کند که با دریافت مبلغ هر صورت‌وضعیت، تمام کارها، مصالح و تجهیزات درج‌شده در آن صورت‌وضعیت به تملک کارفرما درآمده است. بنابراین درباره زمان انتقال مالکیت کارها می‌توان گفت، زمان دریافت مبلغ هر صورت‌وضعیت توسط پیمانکار، نقطه انتقال مالکیت

کارهای مندرج در آن صورت‌وضعیت به کارفرما خواهد بود؛ اما انتقال مالکیت کارهای در تعهد پیمانکار نیز، مانند انتقال مالکیت کالا و تجهیزات، موجب انتقال ضمان معاوضی و ریسک ورود خسارات احتمالی به کارها، به کارفرما نمی‌گردد، بلکه تمامی ریسک‌های مربوط به ورود خسارت به کالاها و تجهیزات و کارهای در تعهد پیمانکار تا زمان تحویل موقت کارهای موضوع پیمان به کارفرما، برعهده پیمانکار باقی خواهد ماند.

درباره مسئولیت‌های پیمانکار در مورد خسارات ناشی از کارهای انجام‌شده پس از صدور گواهی تحویل موقت، با وحدت ملاک از عبارت مذکور در بند یکم ماده ۴۱ سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت، هم‌چنین بند یکم ماده ۶۱ متناظر در نشریه ۵۴۹۰، ناظر بر مسئولیت پیمانکار نسبت به رفع آسیب‌های واردشده به بخش‌های دیگر از کارها ناشی از قسمت‌های معیوب یا ناقص در دوره رفع نقص، به نظر می‌رسد فلسفه پیش‌بینی دوره رفع نقص برای رفع ایرادات احتمالی، مسئولیت پیمانکار درباره خسارات ناشی از اقدامات وی را نیز دربرگیرد.^۱

۲.۳.۳. در نمونه قرارداد ای.پی.سی فیدیک

برابر بند هفتم ماده ۷ ای.پی.سی فیدیک نیز اگرچه مالکیت هر یک از مصالح، در هر یک از دو زمان تحویل تجهیزات به کارگاه و یا پرداخت بهای آنها، هر کدام که زودتر باشد، به کارفرما منتقل می‌شود؛ اما مطابق بند دوم ماده ۱۷ فیدیک، تمامی مسئولیت‌های مربوط به مراقبت و جبران خسارت‌های وارده به کارها و کالاها و تجهیزات موضوع قرارداد از تاریخ شروع به کار تا هنگام صدور گواهی تحویل موقت کارها برعهده پیمانکار خواهد بود. پس از تاریخ صدور گواهی تحویل موقت، اگرچه ضمان معاوضی و مسئولیت مراقبت از کارها و کالا و تجهیزات و ریسک ورود خسارت به آنها به کارفرما منتقل می‌شود (صابری، ۱۳۹۵: ۱۱۳)؛ اما پس از صدور گواهی تحویل موقت نیز، پیمانکار همچنان مسئول بروز هرگونه خسارت ناشی از هر یک از کارها و اقدامات خود خواهد بود.

۳.۴. توانایی پیمانکار و کارفرما در پایان بخشیدن به پیمان

۳.۴.۱. در خاتمه پیمان بنابر مصلحت کارفرما^۲

در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و نشریه ۵۴۹۰، حق کارفرما برای پایان دادن پیمان به دو صورت تفکیک شده است و کارفرما افزون‌بر اختیار فسخ پیمان در موارد معینی که پیمانکار مرتکب قصور در انجام تعهدات خود شده است، دارای حق خاتمه پیمان بنابر هر دلیل به مصلحت خود و بدون وقوع

1. Custody
2. Termination for Employer's Convenience

تقصیری از جانب پیمانکار نیز هست (قدسی خواه و زاهدیان، ۱۳۹۴: ۱۰۲)؛ اما در نمونه قرارداد ای.پی.سی فیدیک، بدون تفکیک میان فسخ پیمان به علت قصور پیمانکار و خاتمه قرارداد بنا بر هر دلیل به مصلحت کارفرما، هر دو این موارد در ذیل حق فسخ کارفرما^۱ بیان شده است.

۳.۴.۱.۱. در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و نشریه ۵۴۹۰

به موجب ماده ۴۶ ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و ماده ۶۷ متناظر در نشریه ۵۴۹۰، کارفرما می تواند در هر مرحله ای پیش از تکمیل کار، بنا به مصلحت خود و بدون اعلام دلیل، از تکمیل پروژه صرف نظر کند و به پیمان خاتمه دهد. هرچند در ماده ۴۶ ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت با الگوبرداری از بند پنجم ماده ۱۵ ای.پی.سی فیدیک، خاتمه پیمان توسط کارفرما را به قصد انجام کار رأساً و یا توسط پیمانکار دیگر، ناممکن دانسته است؛ اما به علت عدم تعیین جهات موجب حق خاتمه قرارداد، همچنان امکان مواجهه پیمانکار با ریسک خاتمه پیمان از سوی کارفرما، از احتمال بالایی برخوردار است (ویژه و تنگستانی، ۱۳۹۳: ۱۱۷).

پیش بینی امکان خاتمه پیمان به صلاح دید کارفرما، در شرایطی است که در این اسناد، هیچ گونه تمهیداتی درباره خسارات وارده به پیمانکار در نتیجه توقف فعالیت های در جریان و تحت تأثیر قرار گرفتن سود وی پیش بینی نشده است. ضمن اینکه براساس ماده ۶ موافقت نامه ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و ماده ۷۴ متناظر در نشریه ۵۴۹۰، هیچ یک از متعاقدین در برابر طرف دیگر، در مقابل خسارات غیرمستقیم از قبیل عدم النفع و عدم بهره برداری، مسئول نیستند. از این رو کارفرما در مقابل عدم النفع ناشی از خاتمه یک جانبه قرارداد که موجب حذف عملیات در تعهد پیمانکار و طرف های قراردادی وی می گردد، هیچ گونه مسئولیتی نخواهد داشت. نظر بر اینکه خاتمه پیمان توسط کارفرما در شرایطی به وقوع می پیوندد که پیمانکار مرتکب هیچ گونه تقصیری نشده است، تحمیل ریسک های ناشی از خاتمه پیمان به پیمانکار و عدم پیش بینی مسئولیت کارفرما در جهت جبران خساراتی که به پیمانکار تحمیل می شود، از جمله موارد توزیع قراردادی یک جانبه و غیرمنصفانه ریسک ها به شمار می آید.

۳.۴.۱.۲. در نمونه قرارداد ای.پی.سی فیدیک

اگرچه در ای.پی.سی فیدیک نیز، فسخ پیمان توسط کارفرما بدون تقصیر پیمانکار و به قصد انجام کار رأساً و یا توسط پیمانکار دیگر ممنوع است؛ اما طبق بند پنجم ماده ۱۵ این قرارداد نیز، کارفرما در هر زمانی بنا بر مصلحت خود، اختیار فسخ قرارداد را خواهد داشت.

با وجود این، برخلاف اسناد ای.پی.سی داخلی، در ای.پی.سی فیدیک، پس از فسخ پیمان بنا بر صلاحدید کارفرما، وی مسئولیت پرداخت مبالغی چون هزینه‌های برچیدن کارهای موقت و تأسیسات پیمانکار از محل اجرای پروژه و انتقال آن به محل کار پیمانکار و هزینه‌های بازگشت کارمندان و کارگران پیمانکار را که تنها برای انجام کارهای موضوع پیمان استخدام شده بودند برعهده دارد؛ اما در ای.پی.سی فیدیک نیز تمهیدی درباره خسارت‌های عدم‌النفع پیمانکار ناشی از فسخ پیمان به صلاحدید کارفرما، اندیشیده نشده است (Jaeger, 2010: 322).

۳.۴.۲. در فسخ پیمان توسط کارفرما ناشی از نقض تعهدات پیمانکار^۱

۳.۴.۲.۱. در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و نشریه ۵۴۹۰

در صورت وقوع هریک از موارد موجب حق فسخ معین در قرارداد و عدم ارائه پاسخ از جانب پیمانکار ظرف مهلت یک هفته از ابلاغ کارفرما و یا قابل قبول نبودن دلایل وی، کارفرما می‌تواند بدون انجام تشریفات قضایی اقدام به فسخ پیمان و برکناری پیمانکار از تمام و یا قسمتی از کارهای موضوع پیمان نماید. در ماده ۴۷ ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت، افزون بر موارد مذکور در ماده ۶۸ نشریه ۵۴۹۰، امکان فسخ پیمان توسط کارفرما در صورت قصور یا عدم رعایت الزامات بهداشتی، ایمنی و محیط‌زیست، اثبات پرداخت هرگونه حق دلالی، رشوه یا هدیه به عوامل کارفرما و یا واسطه از سوی پیمانکار برای تحصیل یا اجرای موضوع پیمان و به‌کارگیری کارکنان شاغل در وزارت نفت و شرکت‌های تابعه آن در اجرای موضوع پیمان نیز پیش‌بینی شده است.

افزایش اختیارات کارفرما در فسخ پیمان، بر ریسک‌های مالی پیمانکار در قرارداد می‌افزاید؛ زیرا افزون بر اینکه پیمانکار موظف به تمدید ضمانت‌نامه انجام تعهدات تا تاریخ مورد نظر کارفرما است، پس از فسخ پیمان، کارفرما اقدام به ارجاع کار به سایر پیمانکاران می‌نماید و مطابق بند ۲-۷ ماده ۴۷ ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت، پرداخت صورت‌وضعیت قطعی پیمانکار منوط بر این خواهد بود که مجموع هزینه‌های کارفرما برای تکمیل کار به انضمام هزینه‌های بالاسری خود و مبلغ صورت‌وضعیت قطعی پیمانکار، کمتر از مبلغ قرارداد باشد. تنها در این صورت ضمانت‌نامه انجام تعهدات و مبالغ سپرده یا ضمانت‌نامه حسن اجرای کار پیمانکار آزاد می‌گردد (اسماعیلی هریسی، ۱۳۹۶: ۶۸۹). در غیر این صورت، کسری مبلغ موردنیاز برای اتمام کار، از محل مطالبات پیمانکار از جمله ضمانت‌نامه انجام تعهدات و حسن اجرای

1. Termination by Employer for Contractor's Default

۲. شامل قصور مستمر پیمانکار در اجرای کارها، عدول بارز یا نادیده انگاشتن برخی از مفاد پیمان، ورشکستگی یا انحلال شرکت پیمانکار، واگذاری کامل یا بخشی از موضوع پیمان بدون موافقت کارفرما و تأخیر مستمر در پرداخت دستمزد کارکنان.

کار وی، تأمین خواهد شد و چنانچه هزینه‌های تکمیل قرارداد، مبالغی مزاد بر مطالبات و تضمین‌های پیمانکار باشد، پیمانکار موظف به پرداخت مابه‌التفاوت به کارفرما خواهد بود.

۳.۲.۴.۲. در نمونه قرارداد ای.پی.سی فیدیک

مطابق بند یکم ماده ۱۵ ای.پی.سی فیدیک نیز، چنانچه پیمانکار در انجام هر یک از تعهدات خود قصور ورزد، کارفرما پیمانکار را ملزم به اصلاح هرگونه قصور و جبران خسارات وارده در مدت‌زمان معین می‌نماید، در غیر این صورت کارفرما در موارد منحصر در بند دوم این ماده حق فسخ پیمان را خواهد داشت.^۱ طبق بند چهارم ماده ۱۵، کارفرما می‌تواند پرداخت به پیمانکار را به بعد از مشخص شدن هزینه‌های طراحی، اجرا و اتمام کارهای موضوع پیمان، هزینه برطرف ساختن هرگونه عیب و نقص، خسارات ناشی از تأخیر در تکمیل کارها، موکول کند.

با مقایسه موارد موجب حق فسخ برای کارفرما درمی‌یابیم که برخلاف نمونه قرارداد فیدیک که اختیار فسخ کارفرما را منحصر به موارد مذکور در قرارداد می‌داند، در نشریه ۵۴۹۰ و سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت، قصور پیمانکار در اجرای کارهای موضوع پیمان، بدون اینکه محدود به موارد بیان شده در قرارداد گردد، به‌طور موسع اعطاکننده حق فسخ به کارفرما خواهد بود. امکان تفسیر موسع از آنچه مؤید قصور پیمانکار در انجام مسئولیت‌های قراردادی وی است و محول نمودن اختیار تصمیم‌گیری در این باره بدون نیاز به انجام تشریفات قضایی به کارفرما، موجب افزایش ریسک مواجهه پیمانکار با فسخ پیمان توسط کارفرما و ریسک‌های مالی وی هم‌چون عدم استرداد تضمین انجام تعهدات و تضمین حسن انجام کار، کاهش سودآوری شرکت و از دست دادن نیروی متخصص می‌گردد (جهانداری و مهرزادی، ۱۳۹۶: ۱۹۵-۱۹۶).

۳.۴.۳. در فسخ پیمان توسط پیمانکار ناشی از نقض تعهدات کارفرما^۲

۳.۴.۳.۱. در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و نشریه ۵۴۹۰

طبق ماده ۶۹ نشریه ۵۴۹۰ و هم‌چنین ماده ۴۸ ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت، شرایطی که به موجب آن پیمانکار حق فسخ قرارداد را خواهد داشت منحصر به موارد معین در قرارداد است؛ درحالی که اختیار فسخ کارفرما به علت قصور پیمانکار به صورت تمثیلی ذکر شده است. بنابراین پیمانکار برخلاف کارفرما،

۱. شامل: قصور پیمانکار از تسلیم ضمانت‌نامه اجرای تعهدات مطابق شرایط بند دوم ماده ۴ و یا قصور وی از جبران هرگونه تقصیر مطابق با اخطار کارفرما طبق بند یکم ماده ۱۵، ترک انجام کارها و یا اعلام آشکار قصد خود مبنی بر عدم انجام تعهدات قراردادی، کوتاهی در انجام به‌موقع کارها بدون عذر موجه، انتقال تمامی کارها از طریق انعقاد قرارداد به پیمانکار فرعی و یا واگذاری قرارداد به اشخاص ثالث بدون اخذ موافقت کارفرما، ورشکستگی و یا انحلال شرکت پیمانکار، پرداخت و یا پیشنهاد پرداخت رشوه و پاداش از سوی پیمانکار یا پیمانکاران فرعی وی به‌منظور به عهده گرفتن هرگونه کاری درباره قرارداد.

اختیار فسخ پیمان در هر شرایطی را که افاده‌ی قصور کارفرما در انجام تعهدات قراردادی نماید، نخواهد داشت. همچنین با وجود اینکه کلیه‌ی تمهیدات لازم مانند تأمین مجموع هزینه‌های انجام‌شده برای تکمیل کار به انضمام هزینه‌های بالاسری از مطالبات و ضمانت‌نامه‌های پیمانکار، در راستای جبران تمامی هزینه‌های تحمیل‌شده به کارفرما ناشی از فسخ پیمان به علت قصور پیمانکار در قرارداد پیش‌بینی شده است؛ اما در شرایط مشابه هیچ‌گونه راهکاری برای جبران خسارت‌هایی که از منظر فسخ قرارداد از جانب پیمانکار به دلیل تأخیرات و تقصیرات کارفرما از انجام تعهدات قراردادی خویش، همچون منتفی گشتن منافع ناشی از اجرای موضوع پیمان و معطل ماندن کارمندان تجهیزشده، متوجه پیمانکار می‌گردد، اندیشیده نشده است (گیلانی استرکی، ۱۳۹۸: ۷۸).

۳.۴.۲. در نمونه قرارداد ای.پی.سی فیدیک

براساس بند دوم ماده ۱۶ ای.پی.سی فیدیک نیز پیمانکار در صورت وقوع موارد منحصر در قرارداد، حق فسخ پیمان را خواهد داشت؛ اما کارفرما موظف به استرداد تضمین انجام تعهدات، پرداخت هزینه انجام کارها، هزینه خرید کالا و تجهیزات، هزینه برچیدن تأسیسات و کارهای موقت و هزینه بازگشت کارمندان و کارگران پیمانکار و همچنین پرداخت خسارت عدم‌النتفع یا هر نوع خساراتی است که پیمانکار در نتیجه این فسخ متحمل شده است.

بنابراین برخلاف شیوه ناعادلانه تخصیص ریسک در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و نشریه ۵۴۹۰، در سند ای.پی.سی فیدیک، کارفرما موظف به پرداخت کلیه خسارات واردشده به پیمانکار در اثر قصور کارفرما در انجام تعهدات قراردادی خویش و همچنین جبران خسارات عدم‌النتفع پیمانکار در نتیجه قطع عملیات موضوع پیمان و فسخ قرارداد از سوی پیمانکار است.

۳.۵. نحوه طراحی شیوه حل اختلافات

۳.۵.۱. در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت و نشریه ۵۴۹۰

در ماده ۷۵ نشریه ۵۴۹۰، فرایند حل اختلاف میان طرفین قرارداد به ترتیب تلاش برای حل دوستانه اختلافات، سپس ارجاع اختلاف به هیأتی متشکل از نماینده وزیر یا بالاترین مقام کشوری سازمان کارفرما و نمایندگان طرفین قرارداد و در صورت عدم حصول توافق، حل اختلاف در دادگاه‌های صالح ایران، پیش‌بینی شده است. براساس ماده ۵۱ سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت نیز، در صورت بروز اختلاف نظر در تفسیر یا اجرای مفاد پیمان، چنانچه اختلاف طرفین از طریق مذاکره حل نشود، اختلاف مطابق شیوه‌نامه حل اختلافات قراردادی صنعت نفت که طی بخشنامه مورخ ۱۳۹۳/۰۶/۱۲ توسط وزیر

نفت وقت ابلاغ شده است، از طریق ارجاع به هیأت حل اختلاف موجود در هریک از شرکت‌های اصلی تابعه وزارت نفت، حل خواهد شد. در صورت عدم حصول توافق، اختلاف باید در دادگاه‌های صالح ایران حل و فصل گردد.

طراحی یک روش حل اختلاف پیش از مراجعه به دادگاه، باید به گونه‌ای باشد که قدر متیقن استقلال شخص رسیدگی‌کننده را با لحاظ عواملی، همچون عدم وجود نفع شخصی، در راستای تضمین حقوق طرفین اختلاف به شکل برابر فراهم آورد؛ در حالی که تشکیل یک هیأت سه نفره بر اساس نشریه ۵۴۹۰ با عضویت یک نفر نماینده کارفرما، یک نفر نماینده وزیر و یک نفر نماینده پیمانکار به معنای عضویت دو نفر از بدنه کارفرما است که می‌تواند در صدور آرای با مضمون انتقال مسئولیت‌ها و ریسک‌های قراردادی به پیمانکار مؤثر باشد.

در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت نیز که حل اختلافات مطابق شیوه‌نامه حل اختلافات قراردادی صنعت نفت قابل پیگیری است، قدم قابل توجهی در راستای ایجاد توازن در آیین عضویت اعضای هیأت حل اختلاف پیموده نشده است؛ زیرا مطابق ماده ۲ این شیوه‌نامه، هر سه عضو هیأت حل اختلاف شامل سه نفر کارشناس حقوقی، مالی و فنی، با معرفی مدیرعامل شرکت اصلی کارفرما و تأیید هیأت عالی حل اختلاف انتخاب می‌شوند. بنابراین اگرچه طبق بند ششم ماده ۵ شیوه‌نامه حل اختلافات قراردادی، دعوت از طرفین اختلاف برای حضور در جلسات هیأت‌های حل اختلاف و استماع نظرات ایشان ضروری است؛ اما انتخاب تمامی اعضای مسئول رسیدگی به اختلاف توسط مدیرعامل شرکت اصلی طرف قرارداد با پیمانکار، دست کم زمینه اطمینان خاطر پیمانکار از صدور رأی مبتنی بر نظر کارشناسانه و به دور از جانب‌داری را فراهم نمی‌آورد (طجرلو و عیدی، ۱۳۹۷: ۵۰۷).

مطابق آخرین دستورالعمل حل اختلاف قراردادی وزارت نفت^۱ مورخ ۱۴۰۰/۱۲/۱۸ که جایگزین شیوه‌نامه حل اختلاف‌های قراردادی^۲ مورخ ۱۳۹۳/۰۶/۱۲ گردیده است نیز، پیمانکار هیچ نماینده منتخبی در میان اعضای هیأت حل اختلاف قراردادی و هیأت عالی حل اختلاف قراردادی، نخواهد داشت و تمامی اعضای این هیأت از بدنه کارفرما هستند^۳. ضمن اینکه به موجب بند دوم ماده ۶ دستورالعمل حل اختلاف

۱. بخشنامه شماره ۲۰/۲-۱۰۱۰.

۲. بخشنامه شماره ۱۰/۱-۲۷۲۱۰۷.

۳. مطابق ماده ۳ این دستورالعمل، در هریک از شرکت‌های اصلی وزارت نفت، هیأت حل اختلاف با پنج عضو به شرح یک نفر کارشناس حقوقی، یک نفر کارشناس مالی، یک نفر کارشناس فنی، نماینده مدیرعامل شرکت اصلی و نماینده انجمن نفت ایران تشکیل می‌گردد. چهار عضو نخست این هیأت با پیشنهاد مدیرعامل شرکت اصلی، تأیید هیأت عالی و تصویب هیأت مدیره شرکت اصلی منصوب می‌شوند و عضو پنجم، یعنی نماینده انجمن نفت ایران، از سوی انجمن نفت ایران به هیأت عالی معرفی می‌شود و هیأت عالی حل اختلاف عضویت نماینده را به هیأت حل اختلاف اعلام می‌نماید. هیأت عالی حل اختلاف نیز با ترکیب پنج عضو به شرح معاون امور حقوقی و مجلس وزارت نفت؛ معاون امور مهندسی، پژوهش و فناوری وزارت نفت یا نماینده ایشان؛ سه نفر مدیر یا کارشناس برجسته در امور حقوقی، مالی و فنی که از سوی وزیر منصوب می‌شوند، تشکیل می‌گردد.

۱۴۰۰، ارتباط استخدامی اعضای هیأت‌های حل اختلاف و هیأت‌عالی با شرکت‌های اصلی، فرعی، تابعه و وابسته وزارت نفت، شرایط عضویت را از ایشان تحت هیچ عنوانی سلب نمی‌کند. هم‌چنین مرجع نهایی رسیدگی‌کننده به اختلافات طرفین قرارداد در هر دو نشریه ۵۴۹۰ و سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت، دادگاه‌های صالح ایران تعیین شده است. تعیین دادگاه‌های ایران به‌عنوان مرجع صالح رسیدگی‌کننده به اختلاف، در شرایطی که پیمانکار یک شرکت خارجی باشد، به دلایل مختلف، چون بی‌اعتمادی به وجود آیین عادلانه رسیدگی به اختلاف در دادگاه‌های ایران، عدم اطمینان به قوانین داخلی حاکم بر ماهیت دعوا، افزون بر محرومیت از دیگر مزایای نهاد داوری در مقایسه با دادگاه‌ها، مانند کاهش زمان رسیدگی به اختلاف، حق انتخاب شخصی متخصص درباره موضوع اختلاف به‌عنوان داور و امکان انتخاب قانون حاکم بر داوری، یکی دیگر از ریسک‌هایی است که در این اسناد به‌طور یک‌جانبه به پیمانکار تحمیل شده است (جاسمی زرگانی، ۱۳۹۶: ۸۲-۸۵).

۳.۵.۲. در نمونه قرارداد ای.پی.سی فیدیک

در ماده ۲۰ نمونه قرارداد ای.پی.سی فیدیک نیز، روش‌های ابتدایی حل اختلاف، قبل از ارجاع موضوع اختلاف به دادگاه یا داوری، پیش‌بینی شده است. برخلاف نشریه ۵۴۹۰ و سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت، در ای.پی.سی فیدیک، تدابیر لازم برای تشکیل هیأت‌های حل اختلاف از اعضای مورد توافق طرفین به‌عنوان محکمه‌ای مستقل به‌گونه‌ای که حقوق کارفرما و پیمانکار در آن به‌طور متوازن رعایت گردد، از طریق اقدام به انتصاب اشتراکی اعضای هیأت مزبور متشکل از یک یا سه شخص واجد صلاحیت، به‌ترتیب انتخاب دو عضو توسط هریک از طرفین و عضو سوم به توافق کارفرما و پیمانکار، اندیشیده شده است. چنانچه در صورت نارضایتی طرفین از تصمیم هیأت و اعلام اعتراض خود به طرف مقابل، ظرف ۵۶ روز حل دوستانه اختلاف ممکن نگردد، پیمانکار می‌تواند موضوع اختلاف را به اتاق بازرگانی بین‌المللی برای داوری ارجاع دهد و رأی صادره از این مرجع قطعی و لازم‌الاجرا خواهد بود (انیسی، ۱۳۹۰: ۶۳-۶۴).

بنابراین در این سند، مرجع داوری بین‌المللی، به‌جای دادگاه، به‌عنوان مرجع نهایی رسیدگی‌کننده به اختلاف تعیین شده است. افزون‌براینکه تعیین قانون حاکم بر پیمان، به توافق طرفین قرارداد در شرایط خصوصی واگذار شده است. تعیین مراجع داوری بین‌المللی و حاکمیت قوانین کشور مورد توافق طرفین به‌جای تعیین دادگاه و حاکمیت قوانین و مقررات کشور محل اجرای پروژه، به‌ویژه در مواردی که پیمانکار شرکتی خارجی است، نقش بسزایی در برقراری نظام رسیدگی به اختلاف در شرایطی برابر و مستقل خواهد داشت.

نتیجه

قرارداد ای.پی.سی کلیددر دست به عنوان یکی از متداول ترین شیوه های قراردادی صنعت پایین دستی نفت و گاز، امکان انتقال حداکثری مسئولیت ها و ریسک ها به پیمانکار را فراهم می سازد. افزایش تعهدات یکی از طرفین قرارداد، چنانچه براساس توانایی ها و متناسب با منافع تخصیص یافته به آنها انجام شود، به معنای توزیع ناعادلانه مسئولیت ها نخواهد بود؛ اما باید در نظر داشت که صرف تحمیل اکثریت ریسک ها به طور نامتعادل به پیمانکار، به گونه ای که در عمل موجب ناتوانی پیمانکار در مدیریت مسئولیت های یک جانبه گردد، به جهت ایجاد خسارات و هزینه های کلان ناشی از امکان بروز توقف در پروژه های نفت و گاز، از بین رفتن ارزش اقتصادی پروژه و یا به طور کلی عدم دستیابی به نتایج قرارداد که منافع هیچ یک از طرفین را تأمین نمی کند، به معنای پیروزی کارفرما در فرایند انجام مذاکرات و انعقاد قرارداد نخواهد بود، بلکه برعکس تضمین دستیابی به اهداف قرارداد، در گرو تقویت رویکرد توزیع قراردادی کارآمد و عادلانه مسئولیت ها به معنای تخصیص ریسک ها به دور از حاکمیت نظام کارفرمایی و سوءاستفاده از توان چانه زنی برای تحمیل غیراصولی خواسته های خود و درمقابل تلاش برای توزیع شفاف ریسک ها بر مبنای توانایی مدیریت و پذیرش ریسک هریک از طرفین است.

نتایج بررسی نحوه توزیع ریسک های قراردادی در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت، مؤید اتخاذ رویکردی مبتنی بر توزیع عادلانه تر ریسک ها و مسئولیت های حقوقی - قراردادی میان طرفین قرارداد نسبت به نشریه ۵۴۹۰ و تکمیل خلأهای قراردادی آن است. این اصلاحات، به ویژه در حوزه تعیین محدوده های زمانی مشخص برای ایفای تعهدات از سوی کارفرما و همچنین پیش بینی لزوم پرداخت خسارت تأخیر به عنوان ضمانت اجرای عدم ایفای به موقع تعهدات از جانب کارفرما متناسب با ویژگی های خاص صنعت نفت و گاز که اقتضای افزایش سرعت در انجام پروژه را دارد، به تفصیل در مقاله بررسی گردید.

با وجود این، به رغم بهبود شیوه توزیع قراردادی ریسک ها در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت نسبت به نشریه ۵۴۹۰، تدوین هر دو سند توسط بدنه کارفرمایی، به ناتوانی در توزیع برخی از ریسک های حقوقی - قراردادی در این اسناد در مقایسه با ای.پی.سی فیدیک که توسط نهادی مستقل تهیه شده، انجامیده است. از این رو و با هدف ایجاد انگیزه بازنگری در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت، پیشنهاد های زیر ارائه می گردد:

۱. پیش بینی حق توقف انجام کارهای موضوع پیمان توسط پیمانکار در صورت تأخیر پرداخت صورت وضعیت های موقت توسط کارفرما در راستای تضمین پرداخت به موقع صورت وضعیت های پیمانکار، در برابر شناسایی اختیار مطلق کارفرما به تعلیق کارهای موضوع پیمان؛

۲. برقراری تعادل در مسئولیت جبران خسارات وارده به اشخاص ثالث توسط پیمانکار، از طریق پیش‌بینی مسئولیت کارفرما درباره خساراتی که در نتیجه تقصیر، اقدامات عمدی یا نقض قرارداد به‌وسیله کارفرما و یا هریک از کارکنان وی، به اشخاص ثالث وارد می‌شود؛
۳. پیش‌بینی ضمانت‌اجرا برای تمامی موارد تأخیر کارفرما در انجام تعهدات خود، هم‌چون تأخیر در تهیه و ابلاغ فهرست نواقص کارها پیش از انجام آزمایش‌های پیش‌راه‌اندازی، تأخیر در تأیید شروع آزمایش‌های عملکردی، تأخیر در تعیین تاریخ و برنامه زمانی انجام آزمایش‌ها یا بازدید در پایان دوره مسئولیت رفع نقص و تأخیر در ارائه گواهی رفع نقص ظرف حداکثر یک هفته که در سند ای.پی.سی اختصاصی صنعت نفت مشخص شده است؛
۴. پیش‌بینی لزوم پرداخت خسارات ناشی از خاتمه یک‌جانبه پیمان از سوی کارفرما و بدون تقصیر پیمانکار که موجب حذف کلیه عملیات در تعهد پیمانکار و در نتیجه متحمل شدن خسارات ناشی از عدم‌النفع و از دست دادن کارکنان متخصص او می‌گردد؛
۵. منحصر نمودن حدود اختیار فسخ پیمان توسط کارفرما به علت قصور پیمانکار به موارد محدود بیان‌شده در پیمان، برای جلوگیری از برداشت موسّع از عبارت قصور پیمانکار در انجام عملیات، در راستای ایجاد تناظر میان اختیارات کارفرما و پیمانکار در فسخ پیمان؛
۶. پیش‌بینی پرداخت خسارت‌های عدم‌النفع ناشی از: از دست دادن سود حاصل از اجرای عملیات موضوع پیمان، از دست دادن کارکنان متخصص پیمانکار و یا هر نوع خساراتی که از رهگذر فسخ پیمان توسط پیمانکار به علت قصور کارفرما باید از جانب وی پرداخت شود؛
۷. اصلاح شیوه انتخاب اعضای رسیدگی‌کننده به اختلافات در هیأت‌حل اختلاف به انتخاب دو عضو توسط هریک از کارفرما و پیمانکار و عضو سوم به توافق طرفین به‌جای انتخاب اعضا بر مبنای معرفی مدیرعامل شرکت اصلی کارفرما و تأیید هیأت‌عالی حل اختلاف؛
۸. پیش‌بینی مراجع داوری به‌عنوان مرجع نهایی صالح رسیدگی‌کننده به اختلاف به‌منظور استفاده از نظرات داوران متخصص در موضوع اختلاف، کاهش زمان و هزینه رسیدگی.

بیانیه نبود تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که تعارض منافع وجود ندارد و تمام مسائل اخلاق در پژوهش را شامل پرهیز از دزدی ادبی، انتشار و یا ارسال بیش از یک بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش‌شونده، سوءرفتار و غیره، به‌طور کامل رعایت کرده‌اند.

منابع

الف) فارسی

۱. ابراهیمی، سید نصرالله؛ حمیدرضا عباسی (۱۳۹۸). «بررسی عنصر تکنولوژی از عناصر تفلسی در قراردادهای بین المللی نفتی». فصلنامه راهبرد، شماره اول، ص ۱۱۹-۱۴۹.
DOI: 20.1001.1.10283102.1398.28.1.5.6
۲. احمدی، محمدرضا (۱۳۸۸). «تأملی در مفهوم، مبانی و اقسام تعهد». پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۲۶، ص ۴۲-۷. در: https://qjpl.atu.ac.ir/article_2556.html (۱۷ آذر ۱۴۰۲)
۳. اسدی، عباس؛ محمدباقر پارساپور؛ حسن بادینی (۱۳۹۷). «حمایت از طرف ضعیف قرارداد از طریق حقوق اساسی». پژوهش حقوق خصوصی، شماره ۲۳، ص ۳۹-۹.
<https://doi.org/10.22054/jplr.2017.18224.1463>
۴. اسماعیلی هریسی، ابراهیم (۱۳۹۶). شرح تفصیلی پیمان. تهران، انتشارات دادگستر.
۵. اصغریان، مجتبی (۱۳۹۵). قراردادهای بین المللی نفت و گاز (قراردادهای بین المللی خدماتی). تهران، انتشارات خرسندی.
۶. انیسی، الهام (۱۳۹۰). حل و فصل اختلافات در قراردادهای پیمانکاری بین المللی؛ تأکید بر شرایط قراردادهای فیدیک. تهران، انتشارات الهام انیسی.
۷. جاسمی زرگانی، عمار (۱۳۹۶). قراردادهای بالادستی نفتی داوری بین المللی و چالش های حقوقی. تهران، انتشارات دانشگاه عدالت.
۸. جهاننداری، ایمان؛ حامد مهرزادی (۱۳۹۶). «بررسی تبعات ناشی از فسخ قرارداد بر پیمانکار در قراردادهای کلیدردست صنعت نفت و گاز». مطالعات مدیریت و کارآفرینی، شماره ۳، ص ۱۹۹-۱۸۹. در: <http://irijournals.ir/journals/01-Management/v3-i3-autumn96/paper14.pdf> (۱۷ آذر ۱۴۰۲)
۹. حاجیان، محمدمهدی؛ سیده شیدا سلیمی (۱۳۹۹). «مدیریت و توزیع کارآمد ریسک در قراردادهای نفت و گاز از طریق شروط قراردادی». پژوهش های حقوقی، شماره ۴۴، ص ۲۴۹-۲۱۳.
DOI: 10.48300/jlr.2020.120704
۱۰. دیلمی، شیوا (۱۳۹۶). «تخصیص ریسک در حقوق قراردادها». رساله دکتری حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
۱۱. ساردویی نسب، محمد؛ کاظم پور، سیدجعفر (۱۳۹۰). «مؤلفه های غیرمنصفانه بودن قرارداد». مجله حقوقی دادگستری، شماره ۷۵، ص ۷۳-۳۷. DOI: 10.22106/rlj.2011.11076
۱۲. سلیمی، سیده شیدا؛ اصغریان، مجتبی (۱۴۰۰). «مطالعه تطبیقی ریسک های فنی و مهندسی در قراردادهای ای.پی.سی صنعت نفت ایران و فیدیک». مجله مطالعات حقوقی، شماره ۴، ص ۱۶۹-۱۲۵.
DOI: 10.22099/jls.2021.39174.4182

۱۳. سلیمی، سیده شیدا؛ ابراهیمی، سید نصرالله؛ حاجیان، محمد مهدی (۱۴۰۱). «مراحل دهگانه مدیریت ریسک در زنجیره چرخه حیات قراردادهای پیمانکاری صنعت نفت و گاز براساس مدل جامع تفسل». *اکتشاف و تولید نفت و گاز*، شماره ۲۰۱، ص ۵۶-۴۶. DOI: 20.1001.1.25381652.1401.1401.201.6.8
۱۴. شیروی، عبدالحسین (۱۳۹۳). *حقوق نفت و گاز*. چاپ دوم، تهران، انتشارات میزان.
۱۵. صابری، روح‌الله (۱۳۹۵). *مسئولیت ناشی از عیب طراحی و ساخت در قراردادهای کلیددر دست و ای.پی.سی*. تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.
۱۶. صادقی، محسن؛ گودرزی، حبیب (۱۳۸۷). «بررسی قراردادهای بین‌المللی طراحی، تهیه تجهیزات و ساخت با نگاهی به جایگاه آن در نظام حقوقی ایران». *فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی*، شماره ۲، ص ۱۸۹-۱۷۳. DOI: 20.1001.1.25885618.1387.38.2.9.8
۱۷. طجربلو، رضا؛ عبدی، صادق (۱۳۹۷). «مقایسه هیأت‌های حل و فصل اختلافات قراردادی وزارت نفت و نمونه قراردادهای بین‌المللی فیدیک». *مطالعات حقوق انرژی*، شماره ۸، ص ۵۱۶-۴۹۳. DOI: 10.22059/jrels.2019.262030.220
۱۸. عبدی، صادق (۱۳۹۳). «بررسی تطبیقی شرایط عمومی قراردادهای (EPC) وزارت نفت با نمونه‌های بین‌المللی FIDIC و EJCDC با تأکیدی بر ریسک‌های قراردادی». *پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی*، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
۱۹. علومی یزدی، حمیدرضا (۱۳۸۰). «مفهوم ریسک و ارتباط آن با انتقال مالکیت و ریسک (ضمان معاوضی) در عقد بیع». *پژوهش حقوق عمومی*، شماره ۵، ص ۹۶-۶۶. در: https://qjpl.atu.ac.ir/article_3130.html (۱۷ آذر ۱۴۰۲)
۲۰. قدسی‌خواه، زهرا؛ زاهدیان، مجتبی (۱۳۹۴). «تبیین فقهی - حقوقی فسخ و خاتمه در قراردادهای پیمانکاری». *فقه و تاریخ تمدن*، شماره ۳، ص ۱۳۰-۹۷. در: https://jhc.mashhad.iau.ir/article_527788.html (۱۷ آذر ۱۴۰۲)
۲۱. گلابچی، محمود؛ فرجی، امیر (۱۳۸۹). *روش طرح و ساخت با رویکردهای Bridging, BOT, EPC, Turnkey*. چاپ دوم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۲۲. گیلانی‌استرکی، احمد (۱۳۹۸). *نظام اجرای تعهدات ناشی از قراردادهای پیمانکاری براساس شرایط عمومی پیمان (مقایسه تطبیقی آن با قواعد عمومی اجرای تعهدات)*. تهران، انتشارات حق‌جو.
۲۳. موافقت‌نامه، پیوست‌ها، شرایط عمومی و شرایط خصوصی پیمان‌های مهندسی، تأمین کالا و تجهیزات، ساختمان و نصب به صورت توأم (EPC) برای کارهای صنعتی ۱۳۸۱.
۲۴. موافقت‌نامه، شرایط عمومی و شرایط خصوصی پیمان‌های مهندسی، تأمین کالا و تجهیزات، ساختمان و نصب (EPC)، اختصاصی صنعت نفت ۱۳۹۸.
۲۵. میرمحمدی، محمد؛ شهاب، شیدا (۱۳۹۷). *شناخت عوامل مؤثر بر عدم تحویل به موقع پروژه‌های احداث نیروگاه حرارتی و سیکل ترکیبی به روش EPC*. تهران، انتشارات ندای آریانا.

۲۶. ویژه، محمدرضا؛ تنگستانی، محمدقاسم (۱۳۹۳). «حق فسخ و انفساخ قراردادهای پیمانکاری دولتی (تحلیل موردی مقررات شرایط عمومی پیمان)». *مطالعات حقوق خصوصی*، شماره اول، ص ۱۲۴-۱۰۵.
DOI: 10.22059/jlq.2014.50822

ب) خارجی

1. Charrett, Donald (2018). *the Application of Contracts in Engineering and Construction Projects*. New York, Informa Law from Routledge.
2. Cooter, Robert; Ulen, Thomas (2016). *Law and Economics*. Sixth edition, Boston, Pearson Education.
3. FIDIC (1999). *Conditions of Contract for EPC/Turnkey projects*, First Edition.
4. Gordon, Greg; Paterson, John (2007). *Oil and Gas Law, Current Practice and Emerging Trends*. Dundee, Dundee University PRESS.
5. Jaeger, Axel-Volkmar; Gotz-Sebastian, Hok (2010). *FIDIC- A Guide for Practitioners*. Berlin, Springer-Verlag.
6. Lam, K.C; Wang, D; Patricia T.K, Lee; Tsang, Y.T (2007). "Modeling Risk Allocation Decision in Construction Contract". *International Journal of Project Management*, No. 5. pp 485-493. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2006.11.005>.
7. Zulfahfiz Zahari, Wan (2017). "on the contractual risk allocation in oil and gas projects". *The Law Review*, pp 168-193. file:///C:/Users/aminnet/Downloads/SSRN-id3052064-1.pdf (Accessed 8 december 2023).